

İstanbul Sözleşmesi Üzerine Bazı Notlar

Brief Notes On The Istanbul Convention

Prof. Dr. İlyas ÜZÜM

Özet

“Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” başlığı, peşin olarak bize üç şey söylemektedir. a) Kadınlara yönelik şiddet var, b) Aile içi şiddet var, c) Bunların önlenmesi için mücadele etmek gerekiyor. Bu bağlamda Sözleşmeye içerdiği insanî çağrı nedeniyle olumlu yaklaşmak şarttır. Bununla birlikte Sözleşmenin içeriği, bütün maddelerinin insanî ve kültürel değerlerimiz açısından uygun olup olmadığı incelenmesi gereken bir husustur. Genel bir incelemeyle sözleşmenin hükümlerinde bizim toplumsal dokumuza uygun olmayan maddelerin olduğu açıktır. Bu yazıda tartışmalı maddelerin içeriğine değinilmekte ve toplumsal dokumuza uygun olabilmesi açısından genel bir öneri getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Sözleşmesi, kadına şiddet, aile içi şiddet, kadın erkek eşitliği, sözde namus, toplumsal değerler

---

Abstract

The heading of "The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence" tells us three things in advance: a) There is violence against women, b) There is domestic violence, c) It is necessary to struggle to prevent these. In this context, it is necessary to approach positively to the Convention due to the humanitarian call it contains. However, whether all the articles in the content of the Convention are suitable for our human and cultural values is an issue that needs to be examined. With a general examination, it is clear that there are articles in the convention that are not suitable for our social fabric. In this article, the content of the controversial items is mentioned and a general recommendation is made in order to be suitable for our social fabric.

Keywords: Istanbul Convention, violence against women, domestic violence, equality of men and women, so-called honor, social values

Giriş

Bilindiği gibi İstanbul Sözleşmesinin tam adı “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” şeklindedir. Bu başlık peşin olarak üç şey söylüyor: a) Kadınlara yönelik şiddet var, b) Aile içi şiddet var, c) Bunların önlenmesi için mücadele etmek gerekiyor. Peki, vakıa olarak baktığımızda Türkiye dahil dünyada kadınlara yönelik şiddet olduğu, ayrıca aile içi yani aile bireylerinin birbirine dönük şiddetin bulunduğu muhakkak değil midir? Gerek toplumsal gözlemlerimiz gerekse yazılı ve görsel basına yansıyan haberler bu tespitin doğru olduğunu gösteriyor. Peki, bu vakıa karşısında insanî olarak her iki alandaki şiddete karşı çıkmak ve bunları önlemek için mücadele bulunmak gerektiğine dair bu çağrı, doğru bir çağrı değil midir? Doğru bir çağrıdır. O halde teorik olarak böyle bir çağrıya ve böyle bir çabaya olumlu bakmak gerekiyor.

Sanıyorum, Sözleşme ile ilgili olarak ilk söylenmesi gereken şey budur. Sözleşmede “insanî bir çağrı var, bu çağrıya” kulak vermek ve temeli itibarıyla olumlu yaklaşmak şarttır. Bu açıdan bakıldığında bu Sözleşmeye yani Sözleşmenin amaca dönük boyutuna kimsenin karşı çıkması söz konusu olamaz, olmamalıdır. Peki, hem genel anlamda kadınlara yönelik şiddetin hem aile içi şiddetin önlenmesine dair ortaya konulan mücadele biçimi yani Sözleşmenin içeriği, bütün maddeleri insanî ve kültürel değerlerimiz açısından “uygun” mudur? Başka bir ifadeyle sözleşmenin maddelerinde bizim toplumsal dokumuza uygun olmayan maddeler var mıdır? İşte tartışılması gereken yer tam da burasıdır.

İnsanî ve İslamî Yönüyle Sözleşme

Bilindiği gibi Avrupa Konseyine ait bu Sözleşme 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılmış, 12 Mart 2012 tarihinde de Türkiye bu sözleşmeyi kabul ederek imzalayan ilk ülke olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi dikkate alarak 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”u hazırlayıp 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Kamuoyunda Sözleşme ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda birbirinden çok farklı görüşler ortaya konulmuş, bazı kişi ya da çevreler çok olumlu düşünceler ortaya koyarken bazı kişi ve çevreler de çok ağır eleştirilerde bulunmuşlardır. Sözleşmeyi eleştirenler daha çok “muhafazakar” çevrelerden çıkmış, bu çevreye mensup bazı yazarlar “sözleşmenin aileyi dinamitleyici” mahiyet taşıdığını iddia etmişlerdir.

Burada önce bir noktanın altını çizmek gerekiyor. Sözleşme temelde “şiddetin önlenmesi” gibi çok insanî bir duyarlılığı gündeme getiriyor. O halde insanî ve İslamî bakımdan bu duyarlılığa pozitif bir değer atfetmek icap ediyor. Zira bir yerde “insanîlik” varsa orada aynı zamanda küçük ölçekte de olsa “İslamîlik” var demektir. Said Nursi’nin dile getirdiği üzere “İslamiyet insaniyet-i kübra” ise (Muhâkemât, Birinci Makale, Sekizinci Mukaddeme), insaniyet İslamiyet-i suğra yani küçük ölçekli bir İslamiyet

Gerek toplumsal gözlemlerimiz gerekse yazılı ve görsel basına yansıyan haberler bu tespitin doğru olduğunu gösteriyor.

“...ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğe ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikalarını yaygınlaştıracak...”

demektir. Ancak burada elbette insanî olan ile insanî gibi görünen ama özünde “hevâî/nefsanî” olanı birbirinden ayırmak gerekir.

Diğer ülkelerle kıyaslamaya gitmeksizin, ülkemiz üzerinden konuşursak, gerçekten toplumda kadına yönelik şiddetin, cinayete varan olayların sayıca hiç de az olmadığını söylememiz gerekir. -Bu müzakere metninde kaynakları zikretmeden belirtmek gerekirse-, mesela Hacettepe Üniversitesinin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın desteği ile 2014 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de evlenmiş kadınların %36’sı hayatlarının her hangi bir döneminde eşleri veya birlikte oldukları erkekler tarafından şiddete maruz kalmışlardır. Öte yandan Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformunun 2019 Raporuna göre geçtiğimiz yılda erkekler tarafından 474 kadın öldürülmüş, bunlardan 219’u evinde cinayete kurban giderken, 218’i eşleri, eski veya yeni birlikte oldukları erkekler tarafından katledilmişlerdir.

Bu konudaki araştırmalar özetle şunu söylüyor: Evli kadınların üçte birinden fazlası belli dönemlerde şu veya bu oranda, şu veya bu şekilde şiddete maruz kalmış, ayrıca her yıl sayıları birkaç yüzü bulan kadın cinayetleri işlenmiş ve işlenmeye devam etmektedir. Hiç şüphe yok ki hem insanî duygular hem dinî inanç ve hislerimiz açısından bu araştırmaların ortaya koyduğu tablodan üzülmemek hatta dehşete kapılmamak mümkün değildir.

İfade etmek gerekir ki Kur’an-ı Kerim’e göre erkek ve kadını ile insan “kerim” yaratılmış bir varlıktır. (İsra 17/70) Sadece fiziksel şiddet değil; sözlü, duygusal, fiilî... her çeşit şiddet insanın “kerim” olma vasfıyla bağdaşmayacağı için reddolunmalıdır. Cinayete gelince yine Kur’an’ın açık ifadesiyle, bir kişinin canına kıymak bütün insanların canına kıymak gibidir (Maide 5/32); dolayısıyla bu ürkütücü ilahî beyan karşısında tarifsiz bir hassasiyet göstermek zorunludur.

İşte Sözleşme kadın üzerinden bu insanî hassasiyetler karşısında bir çağrı, belki bir çığlık olmakla beraber bazı maddeleri, en azından toplumsal değerlerimiz açısından- sorunlu görünmektedir. Burada örnek olarak birkaç maddedeki soruna işaret etmek, sonra da yine örnek olmak üzere birkaç madde ile ilgili olarak bazı küçük çağrışımara değinmek, ardından da somut bir teklifte bulunmak istiyorum.

Sözleşmenin Eleştirilen Maddeleri

Eleştiriye açık gördüğüm hususlardan birisi Sözleşmenin 6. maddesinde yer alan “...ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğe ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikalarını yaygınlaştıracak...” ifadesidir. Bence bu ifade problemlidir. Zira hem fiziksel hem duygusal bakımdan kadınla erkek eşit olmayıp kadının erkeğe nispetle farklı yahut üstün olduğu özellikler olduğu gibi, erkeğin kadına nispetle farklı yahut üstün olduğu özellikler de vardır. Söz gelimi kas kuvveti açısından erkek daha güçlü iken; şefkat, merhamet gibi duygular bakımından kadın daha güçlü ve daha üstündür. Ama yaratılış programında Yaratıcının her iki cinse de “fıtrat” bakımından yüklediği

göreve uygun donanım verdiği açıkça görülmektedir. Bunu ıskalayarak salt bir “eşitlik”ten bahsetmek hem fizyolojik hem de psikolojik gerçekliğe aykırıdır. O halde ilgili maddedeki ifadenin, “kadınların haksızlığa uğramasını engelleyecek ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikalarını yaygınlaştıracak...” şeklinde tadil edilmesi gerekiyor.

Yine mesela, Sözleşmenin 42. maddesinde yer alan “Sözde ‘namus’ adına işlenen suçlar da dahil olmak üzere işlenen suçlar için gerekçelerin kabul edilmemesi” ifadesinde hem dinî hem kültürel açıdan çok önemli bir kavram olan “namus” tahfif edildiği için yine sorunludur. Toplumsal hayatta cinsel ahlakla ilgili merkezi kavramlardan birisi olan “namus” yani iffet, kadın-erkek ilişkilerinde meşru sınırlara dikkat etmek “makâsıd-ı şeria” diye anılan İslam’ın ana amaçlarından birisi olan “neslin korunması”yla ilgilidir. Bilindiği gibi evlenmeyi teşvik eden İslam, kadın-erkek ilişkilerinde birtakım prensipler getirmiş, mesela, hem mümin erkeklerin hem mümine kadınların gözlerini haramdan sakındırmalarını istemiş (Nur 24/30-31), kadınların kılık-kıyafetlerine titizlik göstermelerini hükme bağlamış (Ahzab 33/59), meşru bağ yani nikah olmaksızın cinsel birliktekileri net bir şekilde reddetmiştir. Bütün bunları ise hem kadının iffet ve onurunu korumak, hem aile bağlarının zarar görmesini engellemek hem de sağlıklı bir toplumsal bünyeye sahip olmak için şart koşmuştur. Öyle ki mesela, bu prensipleri göz ardı ederek zina suçunu işleyenler için birtakım yaptırımlar ortaya koymuştur.

Öte yandan İslam’ın bu konuda koyduğu güzide prensipleri bazı toplum kesimleri geleneklerine “arızalı” olarak yansıtmış, mesela, nikah dışı beraberlik kuran bayanları “töre” adı altında en yakın akrabalarından birisinin katletmesini olağan görmüştür. Oysa İslam’da bu tür cezalar hiçbir suçlunun yakını veya bir başkası tarafından değil, merkezi otorite tarafından belli prensipler dahilinde icra edilir. İşte Sözleşmedeki bu madde çok güzel bir yaklaşım olarak bu tür cinayetlere yönelik atıfta bulurken ne yazık ki sorunlu bir ifade kullanarak güzelliğini perdelemiştir. Dolayısıyla bize göre madde şu şekilde tashih olunabilir: “Hangi amaçla olursa olsun işlenen suçlar için gerekçelerin kabul edilmemesi” Ayrıca maddenin alt açıklamasında yer alan, “Taraflar bu Sözleşme kapsamında kalan şiddet eylemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra başlatılan ceza davalarında kültür, töre, din, gelenek...” ifadesindeki “din” kelimesi de çıkarılmalıdır. Zira din yani toplumumuzun kahir ekseriyetinin inancı olan İslam hiçbir şekilde bu ifadenin zımnen taşıdığı anlayışa izin vermez.

Son bir örnek olarak Sözleşmenin 4. maddesinde yer alan, “cinsel yönelim” ifadesine de değinmek gerekir. İnsanların yaratılış formunu dikkate almaksızın türlü sebeplerle sapmalarını “cinsel bir yönelim” diye ifade etmek, kuşku yok ki bunu mazur hatta meşru göstermeye dönük çağrışımlar içeren bir ifade olup istismara açık bir mahiyet teşkil etmektedir. Bu, aynı zamanda Sözleşmeye pozitif yönde yaklaşmak isteyenleri de perdelemektedir. Zira -tıbben hasta olanlar bir tarafa bırakılacak olursa- cinsel kimlik “yönelim”e

Taraflar bu Sözleşme kapsamında kalan şiddet eylemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra başlatılan ceza davalarında kültür, töre, din, gelenek...”

Unutmamak
gerekir ki dinî
cemaatler
yaygın eğitim
kurumlarıdır.

göre değil, yaratılış programına göre belirlenir. Yaratılıştta hem fizikî hem psikolojik bakımdan erkek olan bir kimse erkek, kadın anatomisine ve ruhiyatına sahip olan bir kimse de kadındır. Eğer fizikî yapı ile ruhi yapı arasında çelişki varsa bu, tıbbî bir rahatsızlık olup ahkamı ayrı bir kategori teşkil eder. Şunu demek istiyorum: Sözleşme –pek çok muhafazakar kesimin haklı olarak– tepki gösterdiği, ayrıca birtakım “cinsel kimlik bakımından sorunlu” grupların da istismar ettiği ifadeyi tashih ve tadil etmelidir.

Ben yine bu vesile ile Sözleşmedeki birkaç madde hakkında da küçük çağrışımara işaret etmek istiyorum.

Bunlardan birisi Sözleşmenin 9. maddesidir. Bu madde kadınlara yönelik şiddetin önlenmesinde çok önemli bir “aktör”ü gündeme getiriyor: Sivil toplum kuruluşları. Bu konuda çok kısa olarak şuna değinmek isterim: Türkiye’de dinî tandanslı vakıflar, dernekler, kültürel teşekküller gerçekten bu konuda çok önemli faaliyetler yapabilir ve belli oranda yapıyorlar. Bunlara bir de dinî cemaatleri eklemek lazım. Dinî cemaatler sivil toplum kuruluşları mıdır, değil midir tartışmasına girmeksizin, kaydetmek gerekir ki “aile” gibi İslam’ın çok hayatî gördüğü bir alanda, dinî cemaatler İslam’ın kadına şefkatle muamele, ailenin sevgi ve merhamet eksenli olmasıyla ilgili prensipleri telkin ederek çok değerli rol oynayabilirler ve hâlen de oynamaktadırlar. Dinî cemaatler, kendilerine has metodik farklılıkları olmakla beraber, İslam’a referansta bulunan kesimler olduğuna, dinî kaynaklarda da bu konuda rehberlik yapıcı çok önemli prensipler bulunduğu göre aile hayatının sağlam temellere dayanması, aile bireylerinin birbirlerine karşı sevgi ve hoşgörü içinde davranmaları konusunda bunlardan azami ölçüde yararlanılmalıdır. Unutmamak gerekir ki dinî cemaatler yaygın eğitim kurumlarıdır. Araştırmalar incelendiğinde kadına şiddet uygulayan ve aile içinde sorunlu davranışlar sergileyen kimselerin genelde dinî hassasiyetlerden uzak, mesela sünnet-i seniyyeye riayet konusunda duyarsız kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Somut olarak şu iki hususa işaret etmek istiyorum. Bunlardan birincisi, bütün kaynakların ittifakı ile Resul-i Ekrem’in (asm) hanımlarına hiçbir zaman, hiçbir şekilde el kaldırmamış olması, aksine onlara şefkat, merhamet ve hoşgörü içinde davranmasıdır. İkincisi ise yine onun (asm) veda hutbesinde yüz bin dolayında insana seslenirken, onların şahsında bütün ümmetine verdiği şu mesajdır:

“Ey insanlar! Kadınların hakkına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın bir emaneti olarak aldınız. Onların namuslarını ve ismetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız; onların aile şerefini korumaları ve evlerini sizin razı olmadığınız kimselere açmamaları, kadınların sizin üzerinizdeki hakları da sizin onların her türlü haklarını gözetmenizdir.”

Yine bazı çağrışımaların olduğu bir diğer madde de “zorla yapılan evlilikler” başlığını taşıyan 37. maddedir. Teferruatına girmeksizin belirtmek gerekirse, bazı bölgelerde evlenme çağına gelen kızların velileri tarafından

zorla evlendirildiklerine dair uygulamalar olmakla beraber, Kur'an'da ve Resulullah'ın sünnetinde buna kapı aralayan hiçbir açıklama yoktur. Aksine Resulullah (asm) evlenme konusunda dul bir hanımın velisinden daha ziyade kendine malik olduğunu, bekar bir kız için ise rızasının alınması gerektiğini açıkça beyan etmiştir (Buhârî, "Nikah", 41).

Somut Bir Öneri

Bu yazıyı somut bir teklifle nihayete erdirmek istiyorum:

Ülkemizde, "aile, iffet, eşler arasında muhabbet ve merhametin hakim olması, her çeşit şiddetten uzak olma" vs. gibi hususlar gündeme geldiğinde "muhafazakar" diye anılan çevrelerde ayet ve hadislerle dayalı güçlü bir retorikğin ortaya konulduğunu görüyoruz. Gerçekten de gerek Kur'an'da gerekse onun hayata yansıtılmış şekli olan sünnetteki uygulamalarda bu konularda elmas prensiplerin bulunduğu muhakkaktır. Ama öte yandan –hepsi olmakla birlikte– bu kesimin hatırı sayılı oranda bir bölümü, her gün bir şekilde gördüğümüz ve duyduğumuz "kadınlara şiddet ve kadın cinayetlerinin önlenmesi için mücadele etmeye" yönelik bu Sözleşmeye kökten karşı çıkmaktadırlar. Oysa bu konuda Sözleşmenin amacı ile İslam'ın amacı arasında bariz bir örtüşme var. Şu kadar var ki birkaçına işaret ettiğimiz üzere bazı maddelerin tashih ve tadili zaruri görünüyor. O halde yapılacak iş, "bu Sözleşme, Avrupa Konseyi temellidir, başka amaçları vardır" diye karşı çıkmak yerine ya hukukçu, sosyolog ve teologların bir araya gelmesiyle maddeler bazında gerekçeleriyle birlikte sağlıklı bir revizyon teklifi ortaya koymak ya da aynı ekiple alternatif bir sözleşme metni kaleme almaktır. Başka bir ifadeyle İslam evrensel bir ilahî mesaj ise –ki bunun böyle olduğu şüphesizdir– ilgili disiplinlere mensup uzmanlardan oluşan bir ekip sadece ülkemiz için değil bütün ülkeler için kapsamlı, etkili, insan gerçeği ile uyumlu, inanç ve değerleri incitmeyen uluslar arası bir Sözleşme taslağı hazırlayıp ortaya koymalıdır. İslam buna kaynaklık edecek malzemeye ziyadesiyle sahiptir.

Gerçekten de gerek Kur'an'da gerekse onun hayata yansıtılmış şekli olan sünnetteki uygulamalarda bu konularda elmas prensiplerin bulunduğu muhakkaktır.